

Tetiana Lysokolenko, Iryna Karpan, Olena Rohova

Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council (Dnipro, Ukraine)

Ukrainian existentialism: between philosophy and literature

This work is devoted to the study of the peculiarities of the implementation of the ideas of existentialism in line with the Ukrainian philosophical and literary heritage. The purpose of the study is to substantiate the phenomenon of Ukrainian existentialism, to demonstrate the syncretic unity of philosophical and literary aspects. The authors defend the position that within the framework of Ukrainian existentialism the ideas that arise and develop in the bosom of the European philosophical tradition receive refractions. Analyzing the creative heritage of Lesya Ukrainka, T. Shevchenko, M. Kotsiubynsky, I. Bagryany and V. Pidmohylny, the researchers state the following.

Lesya Ukrainka and Taras Shevchenko embody the brightest representatives of the philosophy of tragedy, their search tends to existentialism, with a focus on the inner essence of man. In his turn, M. Kotsiubynsky demonstrates a special way of presenting the existential crisis, which is based on the mental ground. In the work «Intermezzo» it becomes possible to overcome the state of anxiety through unity with nature, through filling yourself with its power and beauty. The protagonist of the novel «The City» by V. Pidmohylny embodies the brightest features of French existentialism, such as the absurdity of life, criticism of reality, attempts to free the mind, escape from the absurd, dilemmas in existential crisis situations. At the same time, I. Bagryany's existential views, based on the Ukrainian mental ground, are revealed in the national character of the protagonist of the work «Tiger Trappers», in his positive attitude to life in the most difficult, seemingly hopeless life situations. Based on the analysis, we can speak about the following. Ukrainian existentialism is a phenomenon that has absorbed the established mental traits of Ukrainians, associated with the symbolism of life, with an appeal to the «inner Ukrainian man», cordocentrism and introvertism. The authors of the article are sure that we can now talk about the legitimacy of the interpretation of Ukrainian existentialism as a phenomenon of philosophical and literary heritage.

Keywords: Existentialism, Mentality, Cordocentrism, Inner Man, Introvertism, Ukrainian Philosophical Tradition

Тетяна Лисоколенко, Ірина Карпань, Олена Рогова

Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради» (Дніпро, Україна)

Український екзистенціалізм: між філософією та літературою

Дослідженню особливостей реалізації ідей екзистенціалізму в руслі української філософської та літературної спадщини присвячена ця робота. Мета дослідження - обґрунтувати явище українського екзистенціалізму, продемонструвати синкретичну єдність філософського та літературного аспектів. Автори обстоюють позицію про те, що в межах українського екзистенціалізму отримують переломлення ідеї, що виникають та розвиваються в лоні європейської філософської традиції. Проводячи аналіз творчого спадку Лесі Українки, Т. Шевченка, М. Коцюбинського, І. Багряного та В. Підмогильного, дослідники констатують наступне.

Леся Українка та Тарас Шевченко уособлюють в собі найяскравіших представників філософії трагедії, їх пошуки тяжіють до екзистенціалізму, з орієнтиром на внутрішню сутність людини. У свою чергу М. Коцюбинський демонструє особливий, що базується на ментальному ґрунті, спосіб представлення екзистенційної кризи. Подолання стану тривоги у творі «Intermezzo» стає можливим через єднання з природою, через наповнення себе її силою та красою. Головний герой роману «Місто» В. Підмогильного, уособлює найяскравіші риси французького екзистенціалізму, такі як: абсурдність буття, критика дійсності, намагання звільнити розум, втекти від абсурду, дилеми в екзистенційних кризових ситуаціях. Водночас екзистенціальні погляди І. Багряного, базуючись на українському ментальному ґрунті, розкриваються у національному характері головного героя твору «Тигролови», в його позитивній установці на життя у найскладніших, здавалося б, безвихідних життєвих ситуаціях. На основі проведеного аналізу можна вести мову про наступне. Український екзистенціалізм – це те явище, яке увібрало в себе усталені ментальні риси українців, пов'язане з символізмом життя, з апеляцією до «внутрішньої української людини», кордоцентричності та інтровертизму. Автори статті певні, що наразі можна вести мову про правомірність інтерпретації українського екзистенціалізму як явища філософсько-літературної спадщини.

Ключові слова: екзистенціалізм, ментальність, кордоцентризм, внутрішня людина, інтровертизм, українська філософська традиція

Вступ.

Філософія екзистенціалізму постійно привертає до себе увагу дослідників з різних наукових вимірів, що пов'язане з намаганням досягнути різномірні концепції та ідеї щодо сприйняття дійсності та розуміння суті буття людини у цьому світі (Лисоколенко, 2020). Природньо, що на рівні осмислення національних філософських ідей та на тлі ревізії літературного спадку, виникає бажання досягнення меж розуміння екзистенціалізму, переломленого крізь певні національні ідеї та доробки.

Екзистенціальний філософський мейнстрим базується на руйнуванні світоглядних інституцій – цінності людського життя, про що свідчить літературний спадок так званого «втраченого покоління» (Е.Хемінгвея, Е. Ремарка тощо) та сили в людське «раціо». Екзистенційна методологія виростає з романтичної критики раціоналізованого просвітництва та ірраціонального «бунту» проти позитивістського розуму і спрямована на відстоювання першорядності індивідуально-особистісної унікальності людського буття. Екзистенціалізм знаходиться в опозиції до раціоналізму і класичного ідеалізму, не покладаючи надій ані на божество, ані на логіку, ані на всемогутність науки і недовіряючи природній силі, звертаючись до слабкості людини (Лисоколенко, 2020, с. 39).

Екзистенціалізм висуває на перше місце абсолютну унікальність людського буття, вивчає конкретну живу людину, а не людський рід взагалі. Трагічність людського існування в тому, що воно завжди чимось поглиналося – родом, державою, технічною цивілізацією, а це зумовлювало знеособлення людини. Звідси – ідея скінченності й абсурдності людського буття, почуття розгубленості у цьому світі, що тісно переплетені у філософському та літературному контекстах.

На загал відомими постають такі ідеї екзистенціалістів, як наприклад позиція Ж. П. Сартра: «ми здатні сказати від початку, що під екзистенціалізмом ми розуміємо таке вчення, яке робить можливим людське життя та яке стверджує, що вся істина та будь-яка дія передбачають певне середовище та людську суб'єктивність» (Сартр, 1989, с. 320). Ідеї А. Камю, у свою чергу, визнані

гімном гуманізму, як у літературі, так і в межах філософського дискурсу. Так, згідно з інформаційним статистичним порталом Edistat (2020), роман А. Камю «Чума» наразі купують майже у чотири рази частіше, ніж у попередній рік. Особливої популярності цей роман набув у Франції та Італії. Що намагаються віднайти читачі у роботі, яка була написана понад півстоліття тому? Зараз залишається лише здогадуватися про всі секрети такої популярності. Можливо, це частково пояснюється тим, що опинившись у центрі спалаху хвороби, головний герой роману, лікар, не визнає хаосу та абсурду, орієнтуючись постійно на логіку та здоровий глузд, навіть у найскладніший час епідемії, а можливо й через позитивне, хоча й сумне, завершення оповідання.

Так, мається на увазі те, що «Чума» А. Камю надає читачеві надію, яку він схильний екстраполювати на сучасність (Лисоколенко, 2020а). Втім, кожен напевно, у нескінченних ситуаціях екзистенціальних криз, перемішаних з горем, болем, відчаєм та надією, схильний шукати в цьому романі щось своє. Так, Stephen Beale (2020) у статті «The Plague, Camus, and Hope» окрім апеляцій до різних аспектів етики абсурду у А. Камю, зупиняється на особливому виді радості, який на думку дослідника, пов'язаний з реалізмом, з усвідомленням задоволення від того, що просто живеш тут і зараз. Метафізичний бунт А. Камю – «це повстання людини проти власної долі та проти всієї світобудови» (Камю, 1990, с. 135). К. Ясперс, у свою чергу, відомий заявами, на кшталт цієї: «Філософія, яку сьогодні іменують філософією екзистенції, бажає бути не одним з хаотичних рухів, а скоріш, відповідною реакцією проти того хаотичного та руйнівного, що виступає й під оманливим обличчям раціональної розумності» (Ясперс, 2013, с. 136). Звичайно наведений перелік можна було б доповнити уривками з робіт таких філософів як, наприклад: М. Мерло-Понти, С. Керкегор, Г. Марсель тощо. Але справа в тому, що до цього переліку варто було б додати прізвища українських діячів, чий творчий спадок гармонійно вписується в лоно екзистенціалізму. Адже як суспільне явище, ґрунтовний напрямок у розвитку як філософії так і літератури, екзистенціалізм можна аналізувати крізь

призму національних ідей, набутоків та творів. У цій роботі мова піде саме про явище українського екзистенціалізму, явище, яке має єдине коріння як для філософії, так і для української літератури та походить від однакових ментальних рис, переломлених крізь певне світобачення митця та історичної доби як такої.

Аналіз досліджень та публікацій. Окрім джерелознавчих робіт всесвітньовідомих екзистенціалістів, прізвища яких були означені вище, треба звернути увагу на те, що українські дослідники також доволі активно розбудовують цю тему. Так, Артюх В. О. (2014) у дослідженні «Філософія історії екзистенціалізму та її українські аналоги» поряд з представлення типових рис екзистенціальної філософії, автор намагається вибудувати паралелі між цією течією та ідеями діячів української філософії культури. Васишин І. (2003) у дослідженні «Віртуальний світ українського екзистенціалізму» наголошує на єдності літературного та філософського екзистенціалізму. Титар О.В. (2017) у свою чергу, обґрунтовує те, що основні теоретичні концепції В. Підмогильного презентують український варіант екзистенціалізму. Малишівська І. В. (2009) розглядає проблему національної своєрідності українського екзистенціалізму на європейському тлі крізь призму аналізу творчої спадщини письменників-екзистенціалістів. Спробу філософського та літературознавчого аналізу екзистенціалізму, через аналогії українських та європейських проявів, демонструють автори роботи «Existential motives of Ukrainian philosophical culture and its harmony with European trends» (Ostapchuk, & Efimenko, 2016). Представлений дослідницький огляд публікацій з теми роботи, дозволяє вести мову про її актуальність в аспекті обґрунтування та виокремлення явища українського екзистенціалізму, як синкретичного філософсько-літературного феномена.

Мета дослідження - обґрунтувати явище українського екзистенціалізму, продемонструвати синкретичну єдність філософського та літературного аспектів.

Результати дослідження.

Український екзистенціалізм має дотичну до західної, але самостійну і оригінальну

філософську концепцію, яка ґрунтується на особливих ментальних рисах українського народу. Проблема екзистенціальної сутності людини у творчості українських філософів є багатоаспектною. Розкриваючи її, українські митці зосереджують свою увагу, насамперед, на цінності феномену життя, розкритті буттєвості людського єства у речішці життя народу. Екзистенціальні риси українського менталітету виростають з особливостей способу життя наших пращурів, виявились співзвучними неоплатонічним орієнтаціям візантійського християнства з його спрямуванням на «внутрішню людину», неповторність людського індивіда. Звідси збільшена увага та інтерес українських інтелектуалів до екзистенціальної тематики в межах різних історичних періодів розвитку філософської та літературної думки. Відповідно, цікавість глибинами людського єства, що має глибоке ментальне коріння, можна розглядати як підґрунтя для розвитку українського екзистенціалізму, принаймні, у площині філософії та літератури.

Розглядаючи феномен філософії історії екзистенціалізму, В. Артюх (2014) зазначає про те, що в основі екзистенційного світовідчуття українських інтелектуалів, перебуває власний досвід переживання та досягнення соціально-політичних подій (воєн, революцій, економічних криз, голодоморів тощо), що підштовхнули їх до стихійного філософування з його моментами «межових ситуацій». Так, М. Шлемкевич намагається подати опис основних зразків екзистенціального існування української людини. У дослідженні «Загублена українська людина» він, виділяючи історичні «типи українців», доводить, що саме характери «гоголівської», «сковородинської» і «шевченківської» людини впливають на наше світосприйняття. Так, «шевченківська людина» має характер сучасного українства. Ця «нова людина, чекала апостолів правди й науки ... для перетворення світу й життя на основі нового, праведного закону» (Шлемкевич, 2000, с. 322).

У своєму дослідженні М. Шлемкевич замислюється над тим, що ми вкладаємо у поняття «українська душа». Шлях пошуку приводить автора до переконання, що найкраще ми пізнаємо себе шляхом порівнянь з іншими і шляхом протиставлень. Дослідник

загострює увагу на загубленості українців у своїй власній праматері: «загублена українська людина живе в нас» (Шлемкевич, 2000, с. 318). М. Шлемкевич доходить висновку, що українська ментальність особлива: її представники відрізняються індивідуалізмом і самовпевненістю.

У свою чергу, феномен української душі М.Гоголь пов'язував з ухилом до усамітнення, яке є імпульсом до визнання кожною людиною права на власний, індивідуальний шлях життя. Т. Шевченко має погляд на українську душу як на «роздвоєну» сутність, для нього така роздільність психічного на ідеальну спільність і реально існуючу суспільну структуру, постає як трагедія українців (Лисоколенко, 2010). Д. Чижевський звертає увагу на те, що протягом віків народний світогляд видозмінюється, але й є такі риси в українській ментальності, що залишаються непохитними. До таких національних світоглядних настанов більшість дослідників відносять: екзистенційність, кордоцентризм, індивідуалізм, гуманність, демократизм, волелюбність, толерантність та миролюбність, милосердність та інтровертизм (Чижевський, 2005). Отже, ментальне підґрунтя для розвитку феномену українського екзистенціалізму, обумовило його сутнісні риси як філософсько-літературного явища.

Український літературний екзистенціалізм постає наближеним течій «філософії абсурду», «філософії страху», «філософії відчаю» (Бичко, 2000). Українська література сповнена різноманітними творами, в межах яких підіймається безліч екзистенціальних запитань. Аналіз літературної спадщини з погляду приналежності до вітчизняної філософської традиції постає важливим елементом дослідження та сприяє формуванню уявлення про нерозривну єдність української інтелектуальної думки в межах екзистенціалізму. З огляду на це, надалі сфокусуємось на аналізі деяких творів українських письменників, в межах яких екзистенціальні ідеї вбачаються домінуючими.

Так, найяскравішими представниками філософії трагедії виступають Леся Українка та Тарас Шевченко. Головними героями їх

творів постають звичайні люди, де кожна особистість є цінністю з власним безмежним океаном почуттів.

Власну галерею людських душ будує Леся Українка. Пошуки поетеси тяжіють екзистенціалізму, їх об'єднує, на переконання А. Бичко, орієнтація на приховане, тіньове, внутрішнє. Це внутрішнє було для Лесі Українки вічно рухливим, вольовим початком. «Начало... Вона намагається його виявити, розшукати, віднайти з небуття, навіть з темряви віків» (Бичко, 2000, с. 94). Уся драматургія Лесі Українки – це вічний пошук правди, яка визначає буття героїв і спрямовує їх життя. У «Лісовій пісні» найвищої точки досягає питання про гармонію людського буття, яке Леся Українка вирішує з позиції домінування духовного початку над тілесним:

«О не журися за тіло!

Ясним вогнем засвітилось воно» (Леся Українка, 1977, с. 536).

Як у власному житті поетеси була змушена боротися з фізичною недугою, так і більшість її творів просякнуті саме боротьбою добра і зла, зовнішнього і внутрішнього. Так, головна героїня драми «Кассандра» (Леся Українка, 1951). постає перед читачами з безмежним потоком почуттів, які дозволяють їй перебувати у світі реального буття і внутрішнім власним світі. Варто звернути увагу на той факт, що Леся Українка певною мірою передувала тим світоглядним формам, які характеризують сучасне мистецтво, сучасну літературу і філософію. У філософії – це постмодернізм, який ставить проблему різноманіття «бачень» як закономірного вираження безмірного розмаїття людських «очей» (Лисоколенко, 2010).

Філософію трагедії у творчості Т. Шевченка варто розуміти як вираз душі, як спробу передати відчуття трагізму життя поета. Маються на увазі не лише трагічні обставини особистого життя самого Т. Шевченка, а й прийняття їм на себе трагедії буття рідного народу, що утворює особливий тип світосприйняття й світорозуміння. Намагання досягнути сутність власного життя у поета пов'язане з «заглибленням у душу» як у власну, так і в душу звичайних українських селян. Таке заглиблення поета у власну екзистенцію відображає усю його життєву драму та трагедію тогочасного українського

селянства, яке жило за покликом своєї душі й серця, часто звертаючись до Бога за допомогою. Головними героями Кобзаря виступають емоційні натури, підвладні впливам власних життєвих вражень, що проявляються через серце (Шевченко, 1982).

В межах української літературної традиції утворилося своєрідне концептуальне ядро в середині самого екзистенціалізму, найхарактернішими його ознаками, окрім представлених вище, слід вважати: особливий, базований на національному ментальному ґрунті, спосіб передачі екзистенційної кризи – як стану тривоги, занепокоєння, глибокого психологічного дискомфорту у питаннях пошуку відповідей про сенс власного існування. Саме таку картину малює для нас М. Коцюбинський у творі «Intermezzo». Подолання стану тривоги стає можливим через єднання з природою, через наповнення себе її силою та красою (Коцюбинський, 1979). М. Коцюбинський представляє людину, що втомилася перебувати у вирі важливих соціально-політичних подій, людину, яка вже у стані психічного зломлення, кризи буття, повертається до свого справжнього внутрішнього єства – природи. Після чого, розв'язання екзистенційної кризи пов'язується автором зі зміною світосприйняття головного героя, його ціннісних орієнтацій.

«Література – унікальний зразок людського мистецтва, в якому синкретично об'єдналися творча складова, глибокий психологізм та наскрізна інтелектуальність оточуючого світу. Саме ці риси характеризують українську психологічну та філософську прозу, яскравим представником якої виступає Валер'ян Підмогильний» (Ізосімова, 2014, с. 35). Говорячи про творчу спадщину письменника, треба відзначити, що вона доволі різнобарвна в жанровому та проблемному аспектах. Вершиною генія В. Підмогильного вважається роман «Місто» (2014), – твір, який викликав ажіотаж як у 20-ті роки, так і 80-ті. І причин тому декілька. По-перше, це високохудожній роман. По-друге, проблематика твору нова, точніше, спосіб бачення старих проблем своєрідний за своєю суттю і талановито втілений в образній системі. А ще роман «Місто» можна вважати одним із перших філософських

романів в українській літературі, в якому органічно переплелися побут і психологія, мистецтво й філософія. «В. Підмогильний своїми романами ставить найголовнішу з проблем модерну – проблему перспективи української нації, чи повинна вона йти старим селянським шляхом, чи повинна завойовувати місто і його досягнення, переосмислюючи нові технічні набутки з точки зору психології селянської молоді, пробудженої революцією. ... Ми бачимо, яким чином пристосовується національна психологія до нових соціальних обставин, як виробляються міські українські модерні ідентичності» (Титар, 2017, с. 13).

У образі головного героя роману «Місто» уособлено чи не найяскравіші риси французького екзистенціалізму (А. Камю, Ж. П. Сартра). Так, самотня людина, закинута у цей безглуздий світ, і все, що вона має – це безмежна свобода, якою ця людина має розпорядитися на власний розсуд. Останнє надскладне завдання робить із людини Людину, наділяючи її життя сенсом (екзистенції). Звичайно ж, буде перебільшенням говорити, що образ Степана Радченка – це суто екзистенційний образ. Автор просто представив перед нами тогочасну людину, проаналізував моделі її життя, зробив певні висновки, які, у свою чергу, виявилися схожими з ідеями французьких екзистенціалістів. В цілому у романі «Місто» В. Підмогильного явище літературного екзистенціалізму розкривається крізь призму безлічі філософських аспектів. Як то, абсурдність буття, критика дійсності, намагання звільнити розум, втекти від абсурду, дилеми в екзистенційних кризових (межових) ситуаціях.

І. Багряний у романі «Тигролови» (2000) продемонстрував майстерність у зображенні трагізму існування людини ХХ ст. Автор випробовує моральний потенціал героїв: чи зможуть вони протистояти антигуманному режимові. Епічне полотно роману базується на засадах екзистенціалізму. Автор намагається передати складне буття людини за умов пригнічення духовного світу особистості. І. Багряний демонструє головного героя як людину, що зрозуміла всю складність ситуації і готова нести свій тягар, у жодному разі не скоряючись долі.

Саме такою, за А. Камю, має бути абсурдна людина, яка намагається знайти й реалізувати себе в хаосі абсурдного світу (Куриленко, 2004). Бунтарство Многогрішного пов'язане з боротьбою за незалежність.

Ця боротьба постає як одна із можливих межових ситуацій, у які потрапляє людина. «За К. Ясперсом, найяскравіший випадок межової ситуації, що відкриває кінець екзистенції - це смерть. Не тільки смерть, але й смертельна хвороба, страждання, ... ставлять індивіда в межову ситуацію, що неодмінно призводить його до розуміння власної кінечності, вихоплюючи зі світу повсякденності» (Василишин, 2003, с. 71). Екзистенціалізм у романі «Тигролови» І. Багряного вбачається дотичним до концепцій філософів-екзистенціалістів (бунт проти абсурдного світу, проблема екзистенційного вибору, пошуку свободи, приреченій самотності). Водночас екзистенціальні погляди І. Багряного, базуючись на українському ментальному ґрунті, є особливими, такими, що розкриваються у національному характері головного героя, в його позитивній установці на життя у найскладніших, здавалося б, безвихідних життєвих ситуаціях.

Висновки.

На основі проведеного аналізу можна вести мову про наступне. Український екзистенціалізм – це те явище, яке увібрало

в себе усталені ментальні риси українців, пов'язане з символізмом життя, з апеляцією до «внутрішньої української людини», кордоцентричності та інтровертизму. Представлені дослідження митців, як літературних діячів, вбачають правомірність підходу до українського екзистенціалізму як до синкретичного феномена, існуючого у лоні філософської та літературної традиції. Витоки українського екзистенціалізму зароджуються в межах національної культурної традиції, відштовхуються від антропоцентричної концепції Г. Сковороди, вбираючи у себе трагізм світовідчуття епох, як українських реалій.

Представники української екзистенційної традиції піднімають питання про особливе ментальне світосприйняття, яке доволі часто межує з трагедією сприйняття дійсності, з домінуванням духовного початку над тілесним, з ірраціональним сприйняттям світу. Українські літератори в дусі класичних філософських традицій розкривають явище екзистенційної кризи та тематику покинутої людини у вирі сучасного самотнього, абсурдного життя. Загалом підхід до сприйняття українського екзистенціалізму як до явища, існуючого поміж філософією та літературою, вбачається виправданим, в аспектах дотичності піднятих тем та представлених шляхів їх розв'язання, формулювання висновків.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Артюх В. О. Філософія історії екзистенціалізму та її українські аналоги. // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки», (1083) (49), 2014 URL: <https://periodicals.karazin.ua/thcphs/article/view/2135>
- Багрянний І. Тигролови. Кіровоград : Степова Єллада, 2000. 240с.
- Бичко А. Леся Українка: Світоглядно-філософський погляд. К.: Укр. центр духовної культури, 2000. 186 с.
- Василишин І. Віртуальний світ українського екзистенціалізму (Ю. Косач і В. Домонтович). // Слово і час. 2003. № 6. С. 70-75.
- Ізосімова С. Екзистенціальна філософія Міста, як основна риса однойменного роману В. Підмогильного. // Наука. Релігія. Суспільство. 2014. №3. С. 35-38.
- Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство. М.: Политиздат, 1990. 415 с.
- Коцюбинський М. М. Оповідання (1901-1909). Твори в трьох томах. К.: Дніпро, 1979. Т.2. 286 с.
- Куриленко І. А. Екзистенціалізм як об'єкт наукового вивчення. // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Казаріна. 2004. № 627. (40). С. 178.
- Леся Українка. Кассандра. Драматичні твори в п'яти т. К. 1951. Т.2. С. 248 - 333.
- Леся Українка. Лісова пісня. Вибране. К., 1977. С. 536.
- Лисоколенко Т. В. Covid-19: у фокусі сучасних філософських дискусій. Філософсько-світоглядні та культурологічні контексти неперервної освіти: матеріали II міжн. наук.-практ. конф. (м.Дніпро, 29 квіт. 2020 р.). Дніпро: СПД «Охотнік», 2020 - а. С.16-18.
- Лисоколенко Т. В. Гра в екзистенціалізмі: особливості сприйняття світу. // Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. Студії. 2020. Вип. 32. С. 51–55 DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2020.32.7>
- Лисоколенко Т.В. Ірраціональний досвід в українській філософській думці XVI-XIX ст.: дис. ... канд. Філол. наук: 09.00.05. Слов'янський державний педагогічний університет. Слов'янськ, 2010. 192 с.

- Малишівська І.В. Українська екзистенціальна проза у європейському контексті. // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство. 2009. Вип. XXI. С. 551-559
- Підмогильний В. Місто. Харків: Фоліо, 2014. 240 с.
- Сартр Ж. П. Екзистенціалізм – это гуманизм. Сумерки богов. М. 1989. С. 319-344.
- Титар О. В. Український екзистенціалізм у пошуках гуманістичних культурних орієнтирів: філософія нового українського урбанізму «Третьої революції». Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки». 2017. №. 57. С. 11-19.
- Чижевський Д. Філософські твори: у 4т. К.: Смолоскип, 2005. Т.1. 402 с.
- Шевченко Т. Г. Кобзар. К.: Дніпро, 1982. 647с.
- Шлемкевич М. Загублена українська людина. Хроніка 2000. Україна: філософський спадок століть. 2000. № 39-40. С. 317-339.
- Ясперс К. Разум и экзистенция. М.: Канон+, РООИ Реабилитация, 2013, 336с.
- Beale S. The Plague, Camus, and hope. 2020. URL: <https://iai.tv/articles/hope-hidden-by-plague-auid-1446>
- Edistat. 2020. URL <https://www.edistat.com/>.
- Ostapchuk G., Efimenko I. Existential motives of ukrainian philosophical culture and its harmony with european trends. // Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 7: Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. 2016. №. 36. С. 78-87.

REFERENCES

- Artyukh, V. O. (2014). Filosofiya istoriyi ekzystentsializmu ta yiyi ukrayins'ki analohy. [Philosophy of the history of existentialism and its Ukrainian analogues] Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya «Teoriya kul'tury i filosofiya nauky». [in Ukraine].
- Bagryany, I. (2000). Tyhrolovy [Tiger Trappers]. Kirovohrad: Stepova Yellada [in Ukraine].
- Beale, S. (2020). The Plague, Camus, and Hope. Retrieved from <https://iai.tv/articles/hope-hidden-by-plague-auid-1446>.
- Bychko, A. (2000). Lesya Ukrayinka: Svithlyadno-filosofs'kyi pohlyad. [Lesya Ukrainka: Worldview and philosophical view]. K.: Ukr. tsentr dukhovnoyi kul'tury. [in Ukraine].
- Chyzhevs'kyi, D. (2005). Filosofs'ki tvory: u 4t. [Philosophical works]. K.: Smoloskyp, T.1. [in Ukraine].
- Edistat (2020). Retrieved from <https://www.edistat.com/>.
- Izosimova, S. (2014). Ekzystentsial'na filosofiya Mista, yak osnovna rysa odnoymennoho romanu V. Pidmohyl'noho. [Existential philosophy of the City, as the main feature of the novel of the same name by V. Pidmohylny]. Nauka. Relihiya. Suspil'stvo. № 3. pp. 35-38. [in Ukraine].
- Kamyu, A. (1990). Buntuyushchiy chelovek. Filosofiya. Politika. Iskusstvo. [Rebellious man. Philosophy. Politics. Art]. M.: Politizdat. [in Russian].
- Kotsiubynsky, M. (1979). Opovidannya (1901-1909). [Stories (1901-1909)]. Tvory v tr'okh tomakh. K.: Dnipro, T.2. [in Ukraine].
- Kurylenko, I. A. (2004). Ekzystentsializm yak ob'yekt naukovooho vyvchennya. [Existentialism as an object of scientific study]. Visn. Khark. nats. un-tu im. V.N. Kazarina. № 627. (40). [in Ukraine].
- Lesya Ukrainka (1951). Cassandra. [Cassandra]. Dramatychni tvory v p'yaty t. K., T.2. pp. 248-333. [in Ukraine].
- Lesya Ukrainka, (1977). Lisova pisnya. [Forest Song]. Vybrane. K. [in Ukraine].
- Lysokolenko, T. (2010). Irratsional'nyy dosvid v ukrayins'kiy filosofs'kiy dumtsi XVI-XIX st. [Irrational experience in Ukrainian philosophical thought of the XVI-XIX centuries]. (dys. kand. filos. nauk). Slov'yans'kyi derzhavnyy pedahohichnyy universytet, Slov'yans'k. [in Ukraine].
- Lysokolenko, T. V. (2020). Hra v ekzystentsializmi: osoblyvosti spryynyattya svitu [Game in existentialism: features of perception of the world] Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya filos.-politoh. Studiyi. [in Ukraine].
- Lysokolenko, T. V. (2020a). Covid-19: u fokusi suchasnykh filosofs'kykh dyskusi. [Covid-19: in the focus of modern philosophical discussions]. Filosofs'ko-svithlyadni ta kul'turolohichni konteksty neperervnoyi osvity: materialy II mizhn. nauk.-prakt. konf.(m.Dnipro, 29 kvit. 2020 r.). Dnipro: SPD «Okhotnik», pp.16-18. [in Ukraine].
- Malyshevskaya, I. V. (2009). Ukrayins'ka ekzystentsial'na proza u yevropeys'komu konteksti. [Ukrainian existential prose in the European context]. Aktual'ni problemy slov'yans'koyi filolohiyi. Seriya: Linhvistyka i literaturoznavstvo. Vyp. XXI. pp. 551-559. [in Ukraine].
- Ostapchuk, G., & Efimenko, I. (2016). Existential Motives of Ukrainian Philosophical Culture and Its Harmony with European Trends. Science hour writing of NPU imeni MP Dragomanov. Series 7: Religion. Culturology. Philosophy, (36), 78-87.
- Pidmohylny, V. (2014). Misto. [City]. Kharkiv: Folio. [in Ukraine].
- Sartre, Zh. P. (1989). Ekzistentsializm – eto gumanizm. [Existentialism is Humanism]. Sumerki bogov. M., pp. 319-344. [in Russian].
- Shevchenko, T. H. (1982). Kobzar. K.: Dnipro. [in Ukraine].
- Shlemkevych, M. (2000). Zahublena ukrayins'ka lyudyna. [The lost Ukrainian man]. Khronika 2000. Ukrayina: filosofs'kyi spadok stolit'. № 39-40. pp. 317-339. [in Ukraine].
- Tytar, O. V. (2017). Ukrayins'kyi ekzystentsializm u poshukakh humanistychnykh kul'turnykh oriyentyriv: filosofiya novoho ukrayins'koho urbanizmu «Tret'oyi revolyutsiyi». [Ukrainian existentialism in search of humanistic cultural landmarks: the philosophy of the new Ukrainian urbanism of the «Third Revolution»]. Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni VN Karazina. Seriya «Teoriya kul'tury i filosofiya nauky». №. 57. pp. 11-19. [in Ukraine].

Vasylyshyn, I. (2003). Virtual'nyy svit ukrayins'koho ekzystentsializmu (Yu. Kosach i V. Domontovych) [The virtual world of Ukrainian existentialism (Yu. Kosach and V. Domontovych)]. Slovo i chas. 6. pp. 70-75 [in Ukraine].
Yaspers, K. (2013). Razum i ekzistentsiya. [Mind and Existence]. M.: Kanon+; ROON Reabilitatsiya. [in Russian].

Lysokolenko Tetiana

Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0003-1545-8682>, lusokolenko@gmail.com

Karpan Iryna

Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-1921-5373>, irinakarpan2@gmail.com

Rohova Olena

Ph.D., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0001-5498-6897>, rogovaeg69@gmail.com

Стаття надійшла / Article arrived: 20.07.2021

Схвалено до друку / Accepted: 28.08.2021